

Konference Talcott Parsons (minulost a přítomnost jedné teorie)

8. dubna 2005 se konala konference *Talcott Parsons – minulost a přítomnost jedné teorie*, kterou pořádala Masarykova česká sociologická společnost (MČSS) ve spolupráci s Kabinetem pro studium vědy, techniky a společnosti FLÚ AV ČR. Setkání v sále budovy Akademie věd bylo součástí projektu MČSS *Soudobé teoretické trendy sociálních věd a jejich odraz v české sociologii*. Čas mezi devátou a šestnáctou hodinou vyplnilo celkem 10 příspěvků, v nichž se mísily osobní vzpomínky s reflexí Parsonsovy teorie.

Talcott Parsons, významný americký sociolog, žil v letech 1902 až 1979. Napsal velké množství knih a nepřeberné množství článků, a tak z jeho děl zmíním pouze *The Structure of Social Action* (1937), *The Social System* (1951) a *Societies: Evolutionary and Comparative Perspective* (1966; roku 1971 byla tato publikace jako dosud jediná přeložena do češtiny).

Od roku 1928 působil na Harvardu, nejprve na katedře ekonomie, posléze již na sociologii, kterou v té době vedl P. Sorokin, a i díky němu se T. Parsons stal profesorem až roku 1944. Tehdy také převzal vedení katedry a již o dva roky později založil Oddělení sociálních vztahů, kde se snažil o sblížení sociologie s antropologií a psychologií.

Ve své teorii chápal jako klíčovou otázku zachování sociálního systému, resp. otázku, jak se vytváří sociální řád. Ke stabilitě systému přispívají jeho jednotlivé části svými funkcemi. Klíčovým se u Parsonse stává nejprve sociální jednání (teorie jednání se má stát rámcem všech sociálních věd), později kategorie systému (i systém je pojímán jako složitý celek navzájem závislých procesů jednání). Systém je podle T. Parsonse vytvářen vztahy mezi jednajícími aktéry, jeho struktura je formována ustálenými vzorci vztahů mezi nimi. Podstatou společenské struktury jsou pak institucionalizované hodnoty.

Jiří Šubrt, který konferenci zorganizoval i moderoval, při úvodním shrnutí důvodů,

proč se dnes Parsonsem zabývat, vyzdvihl zejména jeho podíl na stávajících představách o sociologické teorii a jejím budování. Díky T. Parsonsovi se sociologická teorie významně proměnila, dostala se na kvalitativně novou úroveň. Dalším důvodem je pak i skutečnost, že tento sociolog představuje intergenerační téma, což dokazuje i složení účastníků tohoto setkání.

V první části konference vystoupili tři řečníci. Příspěvek Miloslava Petruska „Parsons v Čechách: nadšení, vynucené mlčení a nový návrat“ byl úvahou, retrospektivou recepce T. Parsonse u nás. Spolu s Pavlem Machoninem zmínil Miloslav Petrusek hlavní zdroje, v nichž jsme se i před rokem 1989 mohli s Parsonsovou teorií setkat. Byly to především publikace Jaroslava Klofáče a Vojtěcha Tlustého. Nejprve *Současná empirická sociologie* (Praha: Orbis, 1959) a poté dva svazky *Soudobé sociologie* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1965; Praha: Svoboda, 1967). Jakkoliv šlo o pouhou reprodukci, jednalo se v podstatě o jediný kontakt s Parsonsovou teorií a navíc díky těmto autorům došlo v Čechách k ustavení terminologie tohoto sociologa. Nelze však opomenout ani studie žáka francouzské sociologické školy Zdeňka Strmisky. První z nich vyšla ve sborníku *Současné teorie společenské struktury: Materiál z celost. semináře v Brně* (Praha: Socialistická akademie, 1966), další v publikaci *Společenská skutečnost jako systém a struktura* (Praha: Vojenská politická akademie Klementa Gottwalda, 1967). Ve stejném roce byl pak vydán i sborník příspěvků z mezinárodní konference v Hrazanech *Sociální struktura socialistické společnosti (sociologické problémy soudobé československé společnosti)* (Praha: Svoboda, 1967).

Pavel Machonin se vzápětí věnoval významu Parsonsovy teorie v šedesátých letech („Několik poznámek o úloze T. Parsonse v rozvoji teorie konvergence a modernizace“). Když se u nás v první polovině 60. let dvacátého století začalo uvažovat o nové podobě výzkumu, strukturní funkcionalismus byl dominantní školou americké sociologie.

Zajímavé byly také postřehy Pavla Machoniana ze setkání s tímto klasikem světové sociologie. Podle očitých svědectví byl T. Parsons člověk skromný, nenápadný a vlídný, který vždy pozorně naslouchal názorům druhých.

Richard Jung („Talcott Parsons: Ad Hominem“) se poprvé osobně setkal s T. Parsonsem na počátku padesátých let, později se stal jeho asistentem na Harvardu. I po ukončení spolupráce se s ním občas stýkal, znal většinu jeho spolupracovníků i osobností, které ho ovlivnily. T. Parsons byl hluboce angažovaný v politice, tvořil obraz světa pro sebe i pro jiné. Podle Richarda Junga žil T. Parsons ve dvou rovinách. Měl samozřejmě osobní kontakty s kolegy a spolupracovníky, zároveň však vytvářel svůj vlastní svět jako nekonečný monolog, do něhož vpustil někoho dalšího jen občas.

Po přestávce pohovořil Jan Balon na téma „Talcott Parsons a myšlenka obecné teorie jednání“. Pokusil se o rekonstrukci Parsonsových představ, jak má být v sociologii rozpracována obecná teorie, přičemž vycházel především z publikace *Struktura sociálního jednání*. Dle Jana Balona jde o překlenutí propasti mezi pozitivistickou a idealistickou tradicí; o snahu sjednotit přístupy a kategorie, jež měly svůj původ v pracích britských utilitaristů, francouzských pozitivistů a německých idealistů. V nejširším slova smyslu je teorie u tohoto „nevyčísitelného teoretika“ systémem pojmů.

Helena Kubátová, jedna ze dvou zástupců Univerzity Palackého v Olomouci (vedle Františka Znebejánek), se ve svém příspěvku „Hodnotový kulturní vzorec v teorii Talcotta Parsonse“ zabývala otázkou významu konceptu hodnotového vzorce a hodnotových orientací v teorii tohoto myslitele. Hodnota je u něj pojímána jako sociální reference, která umožňuje komunikaci, je předpokladem jednání. Dále Helena Kubátová srovnávala koncepty definice situace u T. Parsonse a W. Thomase a na Parsonsovův hodnotový vzorec pohlédla též optikou konceptu kulturního vzorce R. Benedictové.

Druhý blok uzavřel doktorand katedry

politologie FF UK Marek Německý svým vystoupením s názvem „Co drží společnost pohromadě?“, v němž se věnoval problematice Parsonsovy koncepce sociální komunity. Sociální komunita udržuje integritu společné kulturní orientace, je tvořena normativním systémem řádu a statuty, právy a závazky vyplývajících z členství. Popisuje solidární dimenzi společnosti a představuje pokus, jak řešit problém inkluze a exkluze v moderní společnosti.

Závěrečnou část vyplnily tři příspěvky. František Znebejánek se ve svém přehledně strukturovaném projevu s názvem „T. Parsons o konfliktu“ věnoval těm aspektům Parsonsova díla, které kritika vyzdvihla, a to skutečnosti, že opomíjí konflikt. Nejprve tedy zmínil kritiku Parsonsovy „konsensualistické“ teorie, poté se již věnoval Parsonsově vlastní tematizaci konfliktu, ve které uvažoval o zdrojích konfliktu, formování a interakci konfliktních skupin i o efektech konfliktu. Základní konceptuální schéma u Parsonse spočívá ve velké setrvačnosti sociálního systému, který postupně institucionalizuje deviantní skupiny.

Tomáš Dvořák rozebral fenomén železné klece modernity („Weberova/Parsonsova železná klec modernity /falešná naděje jedné metafory/“), a věnoval se tak nejpůsobivější a nejfrekventovanější sociologické metafoře (tedy alespoň v rámci sociologie americké). Jejím „otcem“ je zcela jistě T. Parsons, přesto však častěji slyšíme o železné kleci Weberově. T. Parsons ve své anglické verzi *Protestantské etiky* přeložil termín „stahlhartes Gehäuse“ jako „iron cage“, což se ukázalo jako neadekvátní, jak rovněž Tomáš Dvořák pomocí různých argumentů dokázal. Metafora železné klece je putujícím konceptem měnícím kontexty, který může mít (vedle běžnější negativní) i své pozitivní konotace ve smyslu šance oprostít se a nebyť uvězněn v moderní situaci.

Oleg Suša program konference tématem „Talcott Parsons: systémový instrumentalista nebo komunitarián?“ uzavřel. Ve svém příspěvku se věnoval vztahu systému a životního